

УМИСНЕ ВБИВСТВО З МЕТОЮ ПРИХОВАТИ ІНШИЙ ЗЛОЧИН АБО ПОЛЕГШИТИ ЙОГО ВЧИНЕННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ КРАЇН РОМАНО-ГЕРМАНСЬКОЇ ПРАВОВОЇ СІМ'Ї

Сотула О.С.,
к.ю.н., доцент,

докторант кафедри кримінального права, кримінального процесу та криміналістики
ДВНЗ «Одеський національний університет імені І.І. Мечникова»

Стаття присвячена порівняльно-правовому дослідженню умисного вбивства з метою приховати інший злочин або полегшити його вчинення. Здійснено огляд сучасних проблем кваліфікації цього злочину. Робиться висновок про необхідність удосконалення кримінального законодавства України.

Ключові слова: кримінальне право, злочини проти життя, умисне вбивство з метою приховати інший злочин або полегшити його вчинення.

Sotula A.S. / УМЫШЛЕННОЕ УБИЙСТВО С ЦЕЛЮ СКРЫТЬ ДРУГОЕ ПРЕСТУПЛЕНИЕ ИЛИ ОБЛЕГЧИТЬ ЕГО СОВЕРШЕНИЕ В УГОЛОВНОМ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВЕ СТРАН РОМАНО-ГЕРМАНСКОЙ ПРАВОВОЙ СЕМЬИ / Одесский национальный университет им. И.И. Мечникова, Украина

Статья посвящена сравнительно-правовому исследованию умышленного убийства с целью скрыть другое преступление или облегчить его совершение. Осуществлен обзор современных проблем квалификации этого преступления. Делается вывод о необходимости усовершенствования уголовного законодательства Украины.

Ключевые слова: уголовное право, преступления против жизни, умышленное убийство с целью скрыть другое преступление или облегчить его совершение.

Sotula A.S. / THE PREMEDITATED MURDER ON PURPOSE TO HIDE OTHER CRIME OR TO FACILITATE ITS FULFILLMENT IN THE CRIMINAL LEGISLATION OF THE COUNTRIES OF ROMANO-GERMAN OF THE LEGAL FAMILY / Odessa national university, Ukraine

The clause devoted to rather-legal research of a premeditated murder on purpose to hide other crime or to facilitate its fulfilment. The review of modern problems of qualification of this crime is performed. Court practice studying shows that more often behind point 9 of a part of second clause 115 of Criminal Code of the Ukraine murder when it is directed on concealment or alleviating of a new crime is qualified. It is necessary to notice that in the penal legislation of the countries of the romano-German legal family the specified circumstances are presented widely, thus their combinations of general with other circumstances or separate use are different enough, is equal as variants of interpretation of such possible combinations. The carried out analysis of corresponding rates of the countries of the romano-German legal family allows to formulate a conclusion that a problem of responsibility for murder, содеяно on purpose to cover other crime or to facilitate its fulfilment, dares the penal legislation of foreign countries as in the Special part by means of designing of qualifying signs, and in the General part at a regulation of institute of plurality of crimes. Besides, practically all researched penal statutes consider as a hard case murder, содеяно on purpose to cover other crime or to facilitate its fulfilment which testifies to objectively raised degree of public danger of such action which does not depend on national and other features of the states. The conclusion about necessity of improvement of the penal legislation of Ukraine becomes.

Key words: criminal law, crimes against life, premeditated murder on purpose to hide other crime or to facilitate its fulfilment.

Постановка проблеми. У пункті 9 частини другої статті 115 КК України об'єднано дві кваліфікуючі ознаки вбивства – з метою приховати інший злочин або полегшити його вчинення.

Підвищена небезпека умисного вбивства з метою приховати інший злочин або полегшити його вчинення обумовлена поставленою метою. Про вкрай негативні особистісні характеристики суб'єкта такого вбивства свідчить те, що винний заради вчинення злочину готовий використовувати будь-які засоби, включаючи умисне позбавлення життя іншої людини. Зазначені ціль і засоби заслуговують негативної оцінки, яка ще більш підсилюється у разі їх комбінації, що й одержало відповідне відображення в чинному кримінальному законодавстві.

Метою статті є подальша теоретична розробка теми кримінальної відповідальності за умисне вбивство з метою приховати інший злочин або полегшити його вчинення з урахуванням сучасних досягнень кримінально-правової компаративістики.

Стан досліджень. Компаративістське кримінально-правове вивчення різних видів убивств в Україні не стало предметом спеціального дослідження. Різні аспекти зазначеної проблематики досліджувались вітчизняними фахівцями, зокрема М.І. Бажановим, А.В. Байловим, Ю.В. Бауліним, В.К. Гришком, М.І. Мельником, В.О. Навроцьким, Л.А. Остапенко, О.Л. Старко, В.В. Сташисом, В.Я. Тацієм та іншими. Але відсутні комплексні порівняльно-правові дослідження кримінальної відповідальності за такі злочини, що вказує на необхідність детального дослідження зазначеної проблеми.

Виклад основних положень. Професор В. К. Гришук зазначає, що для наявності складу умисного вбивства з метою приховати інший злочин не має значення, намагався приховати винний закінчений злочин, готування до злочину чи замах на злочин [1, с. 278]. Крім того, пунктом 13 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 7 лютого 2003 року визначено, що для кваліфікації умисного вбивства як такого, що вчинене з метою приховати інший злочин, не має значення, чи був винний причетним до злочину, який приховується. Якщо він вчинив умисне вбивство з метою приховати раніше вчинений ним злочин, його дії кваліфікуються за тією статтею Кримінального кодексу України, якою передбачено відповідальність за приховуваний злочин, та за пунктом 9 частини другої статті 115 КК України [2].

При кваліфікації цих убивств необхідно враховувати, що кожне з них може бути вчинене тільки з прямим умислом (у даній нормі прямо вказується на спеціальну мету злочину). У зв'язку із цим не можна визнати обгрунтованою думку про те, що вбивство з метою приховати інший злочин можливе і з непрямым умислом. У цьому разі мета приховання або полегшення вчинення іншого злочину визначає і характер умислу самого вбивства [3, с. 191].

Вивчення судової практики показує, що найчастіше за пунктом 9 частини другої статті 115 КК України кваліфікується вбивство, коли воно спрямоване на приховання або полегшення нового злочину. Так, наприклад, згідно з вироком суду [4], 13 серпня 2011 року, приблизно об 11 годині, в березовому гаю, розташованому в районі ко-

лишнього котловану відстійника шахти «Гірська» міста Гірське Луганської області, обвинувачені У. та К. разом із потерпілим П. вживали спиртні напої. Під час вживання спиртних напоїв, приблизно о 15 годині, потерпілий став висловлювати образи на адресу обвинуваченої К., яка на ґрунті раптово виниклих неприязних стосунків ногою нанесла один удар по голові з правого боку потерпілому, який впав на землю. Після цього обвинувачений У., перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння, підійшов до лежачого потерпілого П. і завдав йому не менше двох ударів кулаком і ногою в область голови та тулуба. Потім обвинувачені, діючи узгоджено, маючи спільний умисел на заподіяння невизначеної шкоди здоров'ю потерпілого П., завдали останньому невідомої кількості, але не менше ніж по одному удару ногою в область тулуба та голови, спричинивши потерпілому тяжкі тілесні ушкодження в області голови, небезпечні для життя в момент заподіяння, після чого зіштовхнули його на дно котловану, а самі повернулися на місце та продовжили вживати спиртні напої.

Після вживання спиртних напоїв обвинувачена К. запропонувала обвинуваченому У. з метою приховати злочин у виді спричинених тяжких тілесних ушкоджень потерпілому П. вбити останнього.

Задля реалізації загального злочинного умислу, спрямованого на вбивство, громадяни У. та К. прийшли на дно котловану, де лежав потерпілий П., накиннули на його шию матерчатий шнур, який удвох стали затягувати на шиї потерпілого, в результаті чого він порвався. Тоді, продовжуючи діяти узгоджено, обвинувачені накиннули на шию громадянина П. знайдений ними на місці гумовий ущільнювач, який також затягли на його шиї, і таким чином вчинили вбивство потерпілого [4].

За даною справою дії обвинувачених У. та К. кваліфіковані за частиною другою статті 121 КК України та за пунктами 9, 12 частини другої статті 115 КК України, оскільки в суді встановлено, що вони дійсно умисно, групою осіб заподіяли потерпілому тяжкі тілесні ушкодження та з метою приховати цей злочин через невеликий проміжок часу за попередньою змовою між собою, здійснили його вбивство [4]. На нашу думку, кваліфікація діяння здійснена вірно, при цьому слід зазначити, що на кваліфікацію вчинення не впливає роль, яку виконував винний при вчиненні іншого злочину: є він його організатором, підбурювачем чи пособником [1, с. 279].

Як вже зазначалося, пункт 9 частини другої статті 115 КК України містить дві альтернативні обтяжуючі ознаки умисного вбивства – приховання іншого злочину або полегшення його вчинення. У зв'язку з цим треба відмітити, що у кримінальному законодавстві країн романо-германської правової сім'ї зазначені обставини представлені широко, при цьому комбінації їхнього спільного з іншими обставинами або окремого використання є досить різноманітними, так само як варіанти тлумачення таких можливих комбінацій.

Норма про відповідальність за умисне вбивство з метою приховати або полегшити вчинення іншого злочину, крім пункту 9 частини другої статті 115 КК України, знайшла своє відображення і в кримінальних кодексах багатьох країн колишнього СРСР (п. 8 ч. 2 ст. 139 Кримінального кодексу Білорусі [5, с. 542], п. 11 ч. 2 ст. 104 Кримінального кодексу Вірменії [6], п. «л» ч. 2 ст. 109 Кримінального кодексу Грузії [7, с. 167], п. 6 ст. 114 Кримінального кодексу Естонії [8, с. 1138], п. 13 ч. 2 ст. 97 Кримінального кодексу Киргизстану [9], п. 8 ст. 117 КК Латвії, п. «о» ч. 2 ст. 97 Кримінального кодексу Узбекистану [10, с. 321]).

Литовський законодавець у відповідній нормі обмежується лише вказівкою на мету приховання іншого злочину (п. 11 ч. 2 ст. 129 Кримінального кодексу Литви), практично ігноруючи у статті 114 «Вбивство при обтяжуючих обставинах» таку мету, як полегшення вчинення іншого злочину [11, с. 243].

Для країн-учасниць Співдружності Незалежних Держав у Модельному кримінальному кодексі від 17 лютого 1996 року була сформульована така конструкція: умисне вбивство «з метою сховати інший злочин або полегшити його вчинення, а так само поєднане зі звалтуванням або насильницьким задоволенням статевої пристрасті в інших формах» (п. «л» ч. 2 ст. 111 Модельного Кримінального кодексу) [12]. Ця норма стала основою для формування відповідного пункту в кримінальних кодексах деяких країн-колишніх союзних республік (п. 6 ч. 2 ст. 120 Кримінального кодексу Азербайджану [13, с. 147], п. «к» ч. 2 ст. 96 Кримінального кодексу Казахстану [14], п. «к» ч. 2 ст. 105 Кримінального кодексу Російської Федерації [15], п. «м» ч. 2 ст. 104 Кримінального кодексу Таджикистану [16]).

Молдавський законодавець, також взявши за основу відповідний пункт Модельного Кримінального кодексу СНД, з якоїсь причини виключив із формулювання «насильницьке задоволення статевої пристрасті в інших формах», залишивши кваліфікованим лише умисне вбивство, поєднане зі звалтуванням (п. «і» ч. 3 ст. 145 Кримінального кодексу Молдови [17, с. 94]). На нашу думку, таку позицію молдавського законодавця можна вважати недоглядом, який вимагає відповідного коригування.

На думку дослідників тих країн, які в кримінальному законі мають формулювання, аналогічне відповідній нормі Модельного Кримінального кодексу СНД, всі три обтяжуючі обставини, які містяться в нормі, однорідні за своєю спрямованістю і пов'язані зі вчиненням поряд з убивством іншого злочину [3, с. 191], або ж вони значною мірою взаємно перетинаються [18, с. 77]. Підвищена небезпека цих видів убивства в тому й полягає, що винний вчиняє два злочини. У перших двох обтяжуючих обставинах мова йде про інші злочини незалежно від ступеню їхньої тяжкості, у третьому випадку мається на увазі вчинення звалтування або насильницьких дій сексуального характеру – злочину тяжкого або особливої тяжкості [3, с. 191]. Тобто не має значення, який характер має цей інший злочин, до якої категорії він належить. Якщо винний йде на заподіяння смерті людині, щоб сховати злочин невеликої тяжкості, небезпека такого вбивства не знижується. Сказане стосується й рідких випадків убивства з метою приховання уявного злочину, коли винний помилково вважає, що йому загрожує кримінальна відповідальність за дії, які в дійсності злочином не є [18, с. 77]. У цілому з цією точкою зору можна погодитися.

Кримінальне законодавство країн «далекого зарубіжжя» також розглядає мету вбивства – приховати інший злочин або полегшити його вчинення – як обставину, яка обтяжує відповідальність. Така норма міститься, наприклад, у Кримінальному кодексі Болгарії (п. 8 ст. 116 Кримінального кодексу Болгарії [19, с. 94]), Кримінальному кодексі Італії (ст. 576 Кримінального кодексу Італії [20, с. 402]), Кримінальному кодексі Норвегії (пар. 233 Кримінального кодексу Норвегії [21]), Кримінальному кодексі Туреччини (п. 7, 9 ст. 450 Кримінального кодексу Туреччини [22]), Кримінальному кодексі Франції (ч. 2 ст. 221-2 Кримінального кодексу Франції [23, с. 170]), Кримінальному кодексі ФРН (ч. 2 § 211 Кримінального кодексу ФРН [24, с. 127]).

Зокрема, вбивство для того, щоб сховати інше злочинне діяння або полегшити його вчинення, трактується німецькою судовою практикою традиційно та не має якоїсь певної специфіки [20, с. 319]. Так, наприклад, при вбивстві, спрямованому на приховання іншого злочину, потрібен прямий умисел (*Verdeckungsabsicht*). При цьому, за практикою Верховного Суду ФРН, вбивство повинне бути саме засобом приховання, а не засобом його вчинення. Тим самим позбавлення життя особи, яка нічого не знала про попереднє діяння (*Vortat*), не підпадає під дію даної ознаки [25, с. 367]. Якщо у вчиненому умисному вбивстві

відсутні перераховані вище ознаки, то винний несе відповідальність за параграфом 212 Кримінального кодексу ФРН [20, с. 319].

Становить інтерес позиція німецького законодавця щодо призначення покарання за вчинення декількох злочинів. Відповідно до параграфа 52 Кримінального кодексу ФРН: «(1) Якщо те саме діяння порушує кілька кримінальних законів ..., то виноситься одне покарання. (2) Якщо порушується кілька кримінальних законів, то покарання визначається тем законом, який передбачає найбільш тяжке покарання. Воно не повинне бути м'якшим, ніж це допускають інші застосовувані закони» [24, с. 27].

Близьким за традицією німецькому є австрійське кримінальне законодавство, проте суттєво відрізняється від нього в частині регламентації відповідальності за вбивство, вчинене з метою сховати інший злочин або полегшити його вчинення. Справа в тому, що Кримінальний кодекс Австрії не містить складів кваліфікованих вбивств. Однак у деяких складах злочинів, наприклад «Крадіжка, обтяжена насильством» (пар. 131 Кримінального кодексу Австрії), смерть потерпілого виступає в якості одного з кваліфікованих наслідків діяння [26, с. 181–182].

Частина друга статті 221-2 Кримінального кодексу Франції передбачає таку обтяжуючу обставину, що пов'язана із цілями вбивства: готування чи полегшення вчинення проступку або сприяння втечі чи забезпечення безкарності виконавця чи співучасника проступку [23, с. 170]. У цьому разі зв'язок між вбивством і проступком повинен бути безпосереднім: сукупне вчинення вбивства і будь-якого проступку повинно входити в єдиний план злочинця. Разом із тим французькі юристи відзначають, що такий прямий зв'язок між двома злочинними діяннями не слід розуміти в точному значенні слова: вбивство та проступок можуть бути вчинені в різний час і в різних місцях, але саме цією особою. Послідовність вчинення вбивства та проступку не має значення. Наприклад, спочатку може бути вчинене вбивство охоронця для вчинення крадіжки, а потім сама крадіжка, або спочатку крадіжка, а після цього вбивство охоронця з метою втечі з місця вчинення злочинного діяння [20, с. 248].

Розглянута обтяжуюча обставина припускає лише вчинення проступку в зазначених вище цілях, поряд з вбивством, і не поширюється в принципі на злочин. Однак судова практика Франції визнає наявність цієї обтяжуючої обставини не тільки у випадку вчинення проступку, але й при вчиненні злочину із зазначеними цілями – для готування або полегшення вчинення злочину або для сприяння втечі або забезпечення безкарності виконавця чи співучасника злочину. Ця обставина ставилася у вину особі й тоді, коли мав місце лише замах на проступок, заради якого відбувалося вбивство, або коли проступок не міг спричинити кримінального переслідування в силу якого-небудь імунітету (приміром, крадіжка не може бути вчинена на шкоду чоловікові або прямому родичеві по висхідній або спадній лінії) [27, р. 27].

Взагалі, за французькою кримінально-правовою доктриною сполученість вбивства з іншим злочином означає вчинення поряд з вбивством будь-якого іншого злочину в будь-якій послідовності. Злочин, що супроводжує вбивство, може бути як закінченим, так і замахом. Не має зна-

чення, чи був убивця виконавцем або тільки співучасником іншого злочину. Французький кримінальний кодекс не вимагає того, щоб між вбивством та іншим злочином був тісний зв'язок. Разом з тим у спеціальній юридичній літературі Франції відзначається, що якщо інший вчинений злочин не пов'язаний з вбивством, відрізняється від нього і місцем, і часом вчинення, то суду слід відхилити дану обтяжуючу обставину вбивства та використовувати загальне правило кримінального права про реальну сукупність злочинів, вчинених у різний час і в різних місцях [27, р. 26].

Стаття 576 Кримінального кодексу Італії передбачає в одній нормі досить докладний перелік однорідних обтяжуючих обставин при вбивстві, таких як вчинення або приховання іншого кримінального діяння, або намір добитися чи забезпечити собі або іншим особам одержання прибутку або цінностей, або намір уникнути відповідальності за інше кримінальне діяння [20, с. 402].

При регламентації вбивства Кримінальний кодекс Туреччини схожим чином закріплює диференціацію відповідальності залежно від наявності обтяжуючих обставин, передбачених статтею 450 Кримінального кодексу Туреччини [22]. До них, зокрема, належить умисне вбивство: з метою підготувати або полегшити вчинення або вчинити інший злочин, якщо навіть він не був доведений до кінця (п. 7 ст. 450 Кримінального кодексу Туреччини); з метою сховати інший злочин, знищити докази та ознаки вчинення злочину або забезпечити для себе чи іншої особи ухилення від покарання (п. 9 ст. 450 Кримінального кодексу Туреччини) [22].

Кримінальний кодекс Голландії спеціальних випадків сполученості інших злочинів з вбивством не передбачає, але встановлює загальне правило кваліфікації подібних діянь. Так, у статті 55 Кримінального кодексу Голландії зазначено: «Якщо дія карна більш ніж за однією нормою, що має кримінальну санкцію, повинно застосовуватися тільки одне таке положення. Якщо норми різні, повинно застосовуватися положення, що містить найсуворіше основне покарання» [28, с. 182]. Даний припис підкріплюється статтею 56 Кримінального кодексу Голландії: «Якщо кілька дій пов'язані таким чином, що їх можна вважати однієї діяльністю, що триває, незалежно від того, чи є кожна сама по собі злочином або проступком, повинна застосовуватися тільки одна норма. Якщо вони різняться за суворістю, повинна застосовуватися норма, що містить найсуворіше основне покарання» [28, с. 182].

Висновки. Проведений аналіз відповідних норм країн романо-германської правової сім'ї дозволяє сформулювати висновок про те, що проблема відповідальності за вбивство, вчинене з метою приховати інший злочин або полегшити його вчинення, вирішується кримінальним законодавством зарубіжних країн як в Особливій частині за допомогою конструювання кваліфікуючих ознак, так і в Загальній частині при регламентації інституту множинності злочинів. Крім того, практично всі досліджувані кримінальні закони вважають тяжким випадком вбивство, вчинене з метою сховати інший злочин або полегшити його вчинення, що свідчить про об'єктивно підвищений ступінь суспільної небезпеки такого діяння, яка не залежить від національних та інших особливостей держав.

ЛІТЕРАТУРА

1. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / [Бойко А. М., Брич Л. П., Гришук В. К. та ін.]; за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – [3-те вид., переробл. та доповн.]. – К.: Атіка, 2005. – 1064 с.
2. Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 7 лютого 2003 р. № 2 [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-03>.
3. Бородин С. В. Ответственность за убийство: Квалификация и наказание по российскому праву / С. В. Бородин. – М.: Юрист, 1994. – 216 с.
4. Вирок по справі № 421/181/14-к від 20 березня 2014 року Первомайського міського суду Луганської області / Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс] // Режим доступу до журн.: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/37738520>.
5. Комментарий к Уголовному кодексу Республики Беларусь / [Н. Ф. Ахраменка, Н. А. Бабий, А. В. Барков и др.]; Под общ. ред. А. В. Баркова. – Мн.: Тесей, 2003. – 1200 с.

6. Уголовный кодекс Республики Армения. Принят Законом Республики Армения от 18 апреля 2003 года. Введен в действие 1 августа 2003 года: Перевод с армянского / [науч. ред.: Е. Р. Азарян, Н. И. Мацнев; Пер.: Р. З. Авакян]. – С.-Пб.: Юридический центр Пресс, 2004. – 450 с.
7. Уголовный кодекс Грузии / [науч. ред. З. К. Бигвава; вступ. ст. В. И. Михайлова; обзорн. ст. О. Гамкрелидзе; пер. с груз. И. Мери-джанашвили]. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2002. – 407 с.
8. Уголовный (Пенитенциарный) кодекс Эстонской Республики // Правовые акты Эстонии. – 2005. – № 17. – С. 1103-1220.
9. Уголовный кодекс Кыргызской Республики: Принят законодательным собранием Жогорку Кенеша Кыргызской Республики 18 сентября 1997 г. [Электронный ресурс] // Федеральный образовательный портал «Юридическая Россия». – Режим доступа: <http://law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1243545>.
10. Уголовный кодекс Республики Узбекистан. С изменениями и дополнениями на 15 июля 2001 г. / Вступ. ст.: Гулямов З.Х., Рустамбаев М.Х., Якубов А.С. – С.-Пб.: Юрид. центр Пресс, 2001. – 338 с.
11. Уголовный кодекс Литовской Республики / [Науч. ред. В. Павилониса; предисл. Н. И. Манцева; вступ. ст. В. Павилониса, А. Абрамвичюса, А. Дракшене; пер. с лит. В. П. Казанскене]. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2003. – 468 с.
12. Модельный Уголовный кодекс: Рекомендательный законодательный акт для Содружества Независимых Государств: Принят на седьмом пленарном заседании Межпарламентской Ассамблеи государств-участников Содружества Независимых Государств: Постановление от 17 февраля 1996 г. № 7-5 / Федеральный образовательный портал «Юридическая Россия» [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1241285>.
13. Уголовный кодекс Азербайджанской Республики. Утвержден Законом Азербайджанской республики от 30 декабря 1999 г. Вступил в силу с 1 сентября 2001 г.: Перевод с азербайджанского / [науч. ред.: И. М. Рагимов (Предисл.); Пер.: Б. Э. Аббасов]. – С.-Пб.: Юридический центр Пресс, 2001. – 313 с.
14. Уголовный кодекс Республики Казахстан. Закон Республики Казахстан от 16 июля 1997 года № 167 с изменениями и дополнениями на 1 августа 2001 г. / [предисл.: И. И. Рогов]. – С.-Пб.: Юридический центр Пресс, 2001. – 466 с.
15. Уголовный кодекс Российской Федерации. Принят Государственной Думой Российской Федерации 24 мая 1996 г. //Собрание законов Российской Федерации. – 1996. – № 25. – Ст. 2954.
16. Уголовный кодекс Республики Таджикистан / [предисл. А. В. Федорова]. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2001. – 408 с.
17. Уголовный кодекс Республики Молдова. Принят Парламентом Республики Молдова 18 апреля 2002 года, введен в действие 21 июня 2002 года. С изменениями и дополнениями на 19 декабря 2002 года / [Вступ. ст.: А. И. Лукашов]. – С.-Пб.: Юридический центр Пресс, 2003. – 408 с.
18. Борзенков Г. Н. Квалификация преступлений против жизни и здоровья: Учебно-практическое пособие / Г. Н. Борзенков. – М.: ИКД «Зерцало-М», 2006. – 144 с.
19. Уголовный кодекс Республики Болгария / [Науч. ред. А. И. Лукашова; Пер. с болг. Д. В. Милушева и др.; Вступ. ст. Й. И. Айдарова]. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2001. – 296 с.
20. Уголовное право зарубежных государств. Особенная часть: Учебное пособие / [Голованова Н. А., Еремин В. Н., Игнатова М. А. и др.]; Под ред. И. Д. Козочкина. – М.: Издательский дом «Камерон», 2004. – 528 с.
21. Уголовное законодательство Норвегии / [Науч. ред. и вступ. ст. Ю. В. Голика; Пер. с норвежского А. В. Жмени]. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2003. – 375 с.
22. Уголовный кодекс Турции: Принят Великим Национальным Собранием Турции 1 марта 1926 г. с изм. и доп. на 3 августа 2002 г. / [Науч. ред. и предисл. Н. Сафарова, Х. Аджара; Пер. с турецкого Н. Сафарова, Х. Бабаева]. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2003. – 374 с.
23. Уголовный кодекс Франции / [Науч. ред. Л. В. Головки, Н. Е. Крыловой; предисл., пер. с фр. Н. Е. Крыловой]. – С.-Пб.: Юридический центр Пресс, 2002. – 648 с.
24. Уголовный кодекс Федеративной Республики Германии / [науч. ред., вступ. ст. Д. А. Шестакова; предисл. Г.-Г. Йешека; пер. с нем. Н. С. Рачковой]. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2003. – 522 с.
25. Жалинский А. Э. Современное немецкое уголовное право / А. Э. Жалинский. – М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2006. – 560 с.
26. Уголовный кодекс Австрии / [Науч. ред., вступ. ст. С. В. Милюкова; предисл. Эрнста Ойгена Фабрици; пер. с нем. Л. С. Вихровой]. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2004. – 550 с.
27. Veron M. Droit penal special / Michel Veron. – 8-e edition. – Paris: Armand Colin, 2001. – 357 p.
28. Уголовный кодекс Голландии. Перевод с английского / [Науч. ред.: Б. В. Волженкин; Пер.: И. В. Миронова]. – [2-е изд.] – С.-Пб.: Юридический центр Пресс, 2001. – 510 с.